

PROEMI

Teatre per a llegir, per a saber, per a sentir...

Manuel Veiga, actor i dramaturg, no és un escriptor convencional. Aquesta afirmació queda palesa en llegir *Els altres Candel*, una obra amb una gran complexitat poètica i d'investigació, que pren com a referent un altre autor: Paco Candel.

El bell recorregut d'aquest text teatral comença pel títol. I no és sols el recorregut vital d'aquells altres catalans als quals Candel va fer sortir de l'anonimat de la immigració per tal que trobessin una identitat i una nova pàtria —i entre els quals es reafirma Manuel Veiga amb el seu dolç català escrit i que, juntament amb d'altres registres lingüístics, desplega en aquesta obra com un gran ventall— sinó que també és un recorregut pels alter egos literaris que aquí apareixen i que fan un torcebraç amb els personatges creats pel meu pare, tot encaixant aquest fantàstic políedre sense perdre mai la seva veritat de carn i ossos. Veiga aplega a la perfecció la seva pròpia dramaturgia amb l'obra de l'anomenat escriptor dels pobres, la veu dels sense veu, el Cristo que los defendió (que va dir aquell...), tot fent servir el famós cut-up, tècnica que ell supera amb claredat i diàfan realisme. D'aquesta manera, els textos candelians que Veiga ha triat i ressenyat, són pròxims a la seva escriptura fins al punt que mai no apreciem el canvi d'estil en una simbiosi perfecta que honoraria el meu pare i que tot aquell que conegui l'obra de Paco Candel en pot donar testimoni. Però, afortunadament,

aquest depurat domini de la tècnica no deixa de banda la tensió imprescindible de les emocions per tal que una feina tan complexa i ambiciosa com és fusionar l'obra candeliana amb l'obra de creació pròpia, ens arribi i ens colpegi sense distincions.

Igual com una gelosia feta de les transparències d'un quadre transvanguardista, resulta d'una gran modernitat la curiosa estructura d'un text construït a partir d'una interrelació d'escenes sense foscors. L'escenari, d'un suggestiu minimalisme, se'ns presenta buit d'artifici. Tan sols uns pocs elements efímers (llençols, maletes, confeti, llavors de gira-sol...) són menester per a fer viure uns personatges carregats d'història. No cal res més, només cal que parlin. I arribats en aquest punt, vull remarcar, una altra vegada, el llenguatge ple de girs que l'autor domina amb tanta traça. És el seu afany d'unir el català / castellà amb tota l'esplendor de l'argot, ja sigui fent servir la barreja (coneguda també com a parla xarnega) o bé rescatant frases col·loquials provinents de València ("...Que jo vaig a la sarpa la grenya..."). I un llarg etcètera que passa pel català més acurat, pel castellà amb regust cervantino o pel nou —vell?— idioma de la diversitat. És ben sabut que una de les principals virtuts que cal tenir per arribar a ser un bon escriptor és l'ús adequat de les paraules. I en el teatre, de manera especial, en els diàlegs. Doncs, bé, si algú va saber rescatar el valor testimonial del carrer, aquest va ser el cal·lígraf i auscultador Paco Candel i és en el seu espill on Veiga s'emmiralla.

No passarem per alt que si alguns textos candelians van tenir traductors de primera (Ramon Folch i Camarasa / Els altres catalans, per posar un exemple), Veiga l'ha traduït, quan la versemblança argumental del text ho demanava, amb aquella llibertat que només pot permetre's un home ple de passió i d'estima envers

els altres. I aquí, cal fer esment de la gran coneixença —a l'alçada d'altres formidables estudiosos— que l'autor d'Els altres Candel té de la persona a la qual sempre fa referència el text. No cal dir que resulta especialment entranyable quan l'anomena de manera ben directa amb el sobrenom de "... El hijo del señor Pedro..." (el seu pare, el meu avi). El text, però, és farcit d'altres petits homenatges soterrats com és ara la subtil maniobra de fer servir títols candelians per a construir diàlegs ("... Els altres catalans del segle XXI: la nova pobresa..."). És també remarcable aquella escena en la qual un personatge com El Pipes invoca l'escriptor Candel i obté com a única resposta el teclieg de la màquina d'escriure. Em resulta tan familiar! La banda sonora de la meua infantesa va ser el so de la màquina d'escriure del pare —primitiva, real, de feina i d'esforç, intel·lectual— barrejada amb els cops de porta i les ràdios del veïnat. Són tants els detalls que amaga aquesta bella obra... No voldria, doncs, acabar sense apel·lar a la seva lectura. Sóc d'aquelles persones que creuen que la fita d'un text teatral és pujar dalt d'un escenari. Tot i això, he gaudit amb la literatura d'alguns dramaturgs, començant per Shakespeare i passant per Federico García Lorca. Avui hi ha un altre dramaturg que m'entusiasma: Manuel Veiga. Potser no sóc del tot imparcial però, així que he tingut ocasió de llegir altres textos de l'autor, els he devorat amb frisança. Si les seves obres són una font de saviesa, si llegir-les esdevé un plaer..., què diré el dia que el text que honora el meu pare pugi dalt d'un escenari?

La meua total gratitud i sincera admiració, Manuel, per donar-me la possibilitat de continuar capbussant-me en l'obra i la figura d'un gran home: el meu estimat pare. Gràcies, en nom seu, per travessar el nostre cor.

Maria CANDEL

PRÒLEG

Teatre candelià mig segle després d'Els altres catalans

El projecte d'aquesta obra de Manuel Veiga va ser presentat al Premi Lleida de Narrativa 2011 amb el títol Allà on la ciutat de Candel canviava de nom —tot dient que es considerava un títol provisional— i el va guanyar. Es tractava d'un projecte sòlid que pretenia posar en clau teatral el pensament de Paco Candel, autor a qui Veiga ha admirat des que va caure a les seves mans *Els altres catalans*. Va ser tant el que li agradà que mai el tornà a la biblioteca escolar. Ho confessa amb un cert sentiment de culpabilitat del que s'allibera amb aquesta obra, recollint una frase de Candel a *Los Importantes*, referint-se a l'emoció que li produeix saber que algú no pot resistir la temptació de llegir algun dels seus llibres i, com sigui que no pot comprar-lo, el roba. Vés a saber si no va ser ell mateix qui li va explicar aquesta anècdota... Candel feia seves les bones idees.

Veiga es considera un més dels altres catalans, fill d'una "òrfena roja" de la Guerra Civil, que arribà de l'Aragó buscant difuminar-se en una gran ciutat com Barcelona, i d'un gallec que fugia del caciquisme sense horitzons. Van venir amb les onades de postguerra que arribaven en els trens "transmiserians" —segons definició de Carles Sentís— i que, generalment, anaven a parar a les barraques de l'extraradi o al Palau de Missions de Montjuïc. No va passar ni una cosa ni l'altra. Van tenir la sort d'accedir a un petit habitatge als entorns de

l'Hospital de Sant Pau i en Manuel va ser escolaritzat al col·legi de la Sagrada Família que, emmirallant-se en l'ensenyança de les escoles republicanes, l'any 1978 ja feia servir el català com a llengua mare. La família Veiga tenia una ben arrelada consciència social. La memòria de l'avi matern, afusellat pels feixistes, els situava indefectiblement al bàndol dels oprimits. El pare començà a fer de taxista i, mínimament pujats a l'ascensor social que havien vingut a buscar a Catalunya, aviat van aconseguir una dona de fer feines —segons el dir de l'època—, encara que només fos un cop per setmana. La dona, amb la qual van fer una entranyable amistat, vivia a les barraques properes al barri. De seguida, el nen Manuel es preguntà com vivia aquella gent i un dia ho comprovà anant a les barraques. La TVE, l'única que emetia en aquells moments, havia programat Los Taran-tos de Francesc Rovira Beleta, nominada a l'Oscar a la Millor Pel·lícula Estrangera. Llegir Candel, la visió del Somorrostro, la màgia del cinema mostrant la injustícia d'aquella realitat social... Entra a l'hemisferi candelià sent molt jove, coneix la passió per les arts escèniques i aconsegueix llicenciar-se en art dramàtic a l'Institut del Teatre.

El 1993 estrena a l'Adrià Gual de Barcelona Jar, en memòria de Carmen Amaya, que poc temps després salta als escenaris de Madrid. Per cert, enguany, aquesta obra d'ha tornat a veure al Teatre Akadèmia de Barcelona en una coproducció amb el Centre d'Arts Escèniques de Terrassa (CAET). L'any 1995 guanya el Salvador Espriu amb Mort dins d'una baralla de naips, el 1997 rep el Premi Nacional de la SGAE per Recreo, el 1998 estrena Lorca y las sombras i Una hora de felicitat a la Sala Muntaner, i el music-hall Nacidas para el humor al Teatre Goya. El 2000 entra en el format del conte infantil amb La boti-

ga de les 1001 nits. El 2001 va a l'Havana i Palma de Mallorca amb Una hora de felicitat, text que també serà representat a països com Perú, Uruguai, Mèxic, Puerto Rico, Argentina... El currículum de Manuel Veiga s'estén brillantment per la primera dècada del segle: Premi Manuel de Pedrolo per El cant de la sirena. Estrena Canal Roseland al Festival Temporada Alta de Girona, 16.000 pessetes al TNC, Cartones al Teatre del Raval, Pinocchio al Poliorama entrant a l'àmbit de la dansa... Perifèries és becada per la Institució de les Lletres Catalanes (ILC). La llista es fa interminable si hi afegim accèssits i finalistes. Tradueix i és traduït. També en el cinema escriu Turismo per a la Mercè Samprieto, a bastament premiat amb el Gaudí de l'Acadèmia de Cinema Català. Trayecto final guanya el Serra i Moret de la Generalitat. Com a actor ha estat a les ordres de bona part dels millors directors de la nostra escena. També ha tret el cap en el cinema i ha intervingut en algunes de les més reconegudes sèries de televisió.

No cal entrar en més detalls per considerar una sort que hagi estat l'impulsor d'aquesta iniciativa de portar l'obra de Francesc Candel al teatre. Des de l'amistat que l'unia a Rovira Beleta ja va viure de prop el projecte de traslladar al cinema Donde la ciudad cambia su nombre, que no s'acabà de concretar. De moment, aquí el tenim en clau de teatre, editat per Pagès Editors, com una aportació al 50è aniversari de la publicació d'Els altres catalans, que ens complau agrair. Tots plegats treballem per mantenir viu el llegat de Candel i l'obra de Veiga és una gran contribució en aquesta línia, que fa des d'aquella admiració juvenil que s'inicia en sentir-se reflectit entre els catalans d'adopció que en aquells moments se sentien menystinguts per la seva condició de forasters.

Probablement Candel s'hauria entusiasmat llegint Els altres Candel; ell també estimava el teatre i ens ha

deixat publicades per Editorial Occitana el 1964 un parell d'obres: Sala de espera i Richard. És coneguda la seva col·laboració amb La Pipironda d'Àngel Carmona —de qui es parla que l'arribà a fer sortir a l'escenari encara que fos sense text—, quan es deia Teatro Popular de Sala y Alcoba i anava per les tavernes i els cafès com recobrant la idea de La Barraca de García Lorca o, també i per què no?, rememorant el Josep Anselm Clavé que hi va crear societats corals amb l'afany d'eleva el nivell cultural de les classes populars i fomentà el compromís social dels obrers, com va fer sempre Candel des de bon principi fins al final de la seva vida.

Redescobria recentment les possibilitats dramàtiques de Paco Candel rellegant el comiat d'una mestra dels seus alumnes demanant que, passés el que passés, fessin l'esforç de conservar la seva llengua, malgrat la prohibició d'utilitzar-la imposada per l'autoritarisme que havia esclafat la República i la Generalitat. Era un dia d'hivern de 1939. A la porta de l'aula l'esperaven els agents del nou ordre. El so del cornetí d'una esquadra falangista anunciava l'àngelus i amb ell la victòria del nacionalcatolicisme que condicionà l'obra posterior de Candel i de tots els escriptors compromesos de la seva generació. Aquella escena descrita en finalitzar el seu darrer llibre (l'autobiografia Primera història, primera memòria), té efectivament força dramàtica. Em va fer pensar en l'encert d'Els altres Candels, que també rellegia per escriure aquest pròleg.

El 2011 ja feia anys que Candel no era entre nosaltres i alguns més des que havia teclejat a la seva Olivetti aquella escena, la darrera —insisteixo— de la seva obra publicada, quan el jurat del Premi Lleida de Narrativa en sentit ampli distingí el projecte de Veiga fent possible la seva realització. En el jurat dels Premis

Lleida hi eren presents dos membres destacats de la Fundació Paco Candel, l'escriptora Isabel-Clara Simó i el professor Salvador Cardús, que van recomanar a l'autor que contactés amb la Fundació, a fi d'integrar el seu projecte en la commemoració que es produirà el dia de Sant Jordi de 2014, amb actes durant tot l'any en col·laboració amb les institucions i amb el potent teixit associatiu que tant i tant féu costat a l'escriptor, quan no n'hi havia prou amb trobar un editor valent, si havies optat per la contesta contra el poder establert. S'ha de procurar que aquesta peça teatral tan oportuna en posar al dia el pensament candelià sigui representada amb la dignitat que es mereix. Hem de tenir molt en compte que va ser de Candel la proposta "Catalunya un sol poble" que, assumida per les diferents ideologies democràtiques de la Transició, va impedir la trencadissa social que altres desitjaven.

Tornant a l'autor, estic molt d'acord amb Maria Candel quan a l'entrançable presentació que ens fa de l'obra, des de la profunda admiració que sent pel seu pare, ens diu que Els altres Candels demostra el profund coneixement que Veiga té del conjunt de l'obra candeliàna. Si més no, aconsegueix emocionar-nos en reconèixer que el tecleig del seu pare a la màquina d'escriure és la banda sonora de la seva infantesa. Com ella, segur que serà així, sentirem un gran goig el dia que aquest inspirat text de Manuel Veiga sigui a l'escenari per compartir amb l'amplíssim ventall de gent que va fer de Candel la seva veu col·lectiva, el plaer que ens ha produït llegir-lo fins al moment escènic en què, sobre un fons de paisatge barraquista tenyit de color sèpia, hi ha l'esclat dels focs d'artifici de l'altra ciutat que està de festa, just després que un dels personatges, concretament la Montse, desitja que, aquella ciutat que canviava de nom, quedés per sempre

incòlume en el record com un monument al temps que sempre passa. L'autor aconsegueix amb aquesta escena recalcar que Paco Candel va fer la crònica d'un temps i d'una part d'aquest país com ningú més no l'ha fet mai.

Pere BALTA

President de la Fundació Paco Candel

PERSONATGES

MONTSE
EL PIPES / JUANITU
LA CONÉ / EULÀLIA

Els personatges del JUANITU i EL PIPES seran interpretats per un mateix actor.

Els personatges de LA CONÉ i l'EULÀLIA seran interpretats per una mateixa actriu.

(Un descampat. Sorra. Ciclorama. Un desnivell de pals i cordes amb roba estesa envolta l'escenari. També hi podem veure el mur emblanquinat d'una barraca a mig enderrocar. Cau la llum daurada del record damunt el descampat mentre hi veiem aparèixer, tot passejant, la MONTSE. És una dona madura i atractiva. La seva roba serà intemporal, tot i que diversos complements marcaran el pas del temps al llarg de l'obra. Du, penjant del coll, una càmera fotogràfica analògica —Leica model anys cinquanta—. La MONTSE carrega una vella maleta de cartró que, com les diferents maletes que seran manipulades al llarg de l'espectacle, servirà per a construir els elements escenogràfics necessaris per tal de dur a terme la representació —una taula, uns seients, una pissarra, una prestatgeria, el camerino d'un teatre... De la mateixa manera, la roba estesa i les flassades parades en filferros també faran el servei d'altres elements d'escenografia —una pantalla de cinema, la tela en blanc d'un quadre per pintar-hi, un llit... Partint d'aquest apunt escenogràfic l'hipotètic escenògraf farà servir el seu magí.)

MONTSE: (Mentre camina.) Jo havia passejat per aquests descampats. "...D'aquella època encara conservo dins la memòria una fotografia que, disparada en blanc i negre, ha anat adquirint un color sèpia mitjançant l'alquímia que anomenem la patina del temps..."

(La MONTSE deixa la maleta a terra i dispara la càmera fotogràfica, tot enfocant el mur de la barraca. Sentim el clic. Hi apareix una fotografia en blanc i negre d'un paisatge barraquista que, gradualment, anirà adquirint una tonalitat de color sèpia. La MONTSE se la mira.)

MONTSE: És natural. Han passat els anys i jo era molt jove, aleshores. Havia estudiat magisteri i, tanmateix, volia ser pintora o fotògrafa... (Resta plantada, contemplant el paisatge.) Tenia l'excusa perfecta per pujar als descampats: la misèria sempre ha estat fotogènica i pictòrica... No sé per què, ara, "... em ve al cap l'única frase humil que va deixar anar en Dalí: «Jo no sóc l'home que va robar un paisatge. Va ser el paisatge que em va robar a mi»..."

(Focs d'artifici reflectits al ciclorama.)

MONTSE: Nit de Sant Joan... Tot tenia un aire exòtic... (Es desfà de la càmera que du penjada del coll.) Sobretot per a una jove artista un pèl esnob, que és el que jo era. Un pèl?... (Riu.) Què dic! Una jove burgesa terriblement esnob...

(La MONTSE s'apropa a una corda amb roba estesa i despenja una bata farcida de taques de pintura de diferents colors.)

MONTSE: Aviat, però, vaig prendre consciència d'aquelles barraques que es multiplicaven com els cargols després de la pluja: huérfanos rojos cercant l'anonimat de la ciutat, homes del sud fugint del caciquisme... I els gallecs del nord, i la gent de l'Aragó... (Es posa la bata i se la corda.) Hi arribaven famílies senceres confinades als trens: El Sevillano, El Shangai, El Botejara... D'altres, atrets pels cants de sirenes de les fàbriques, hi venien sols arrossegant una maleta amb vint dures i una muda...

(Un coet d'artifici ens recorda el so d'una sirena. La MONTSE agafa la maleta i en fa sortir una paleta de pintures i un pinzell. Esclat del coet.)

MONTSE: Va ser en aquest descampat on la paleta del meu Petit món¹ s'omplí de colors... Un racó que els feixistes volien amagar, una ciutat de sorra i roba estesa, una autèntica casba... (Tanca la maleta i, amb el pinzell i la paleta a la mà, queda amb la mirada perduda.) Dins la meva malmesa memòria, aquest barri és un desgavell de llengües i d'accents, un escenari on els personatges no tenen edat: homes madurs que són rebug de l'exèrcit, infants que treballen i vells que no ho faran mai... Aquí les dones poden parir als tretze anys o bé als cinquanta... Per què no? El record és mudable, així doncs mai no hi he cercat la versemblança. Fins i tot, jo, que ara sóc només un trànsit, puc esdevenir una jove pintora amb tota una vida per endavant...

(La MONTSE comença a pintar damunt un drap blanc que penja a la corda de roba estesa com si fos la tela d'un quadre. La posició del drap fa que l'espectador no vegi allò que la MONTSE pinta. La llum daurada del record s'esvaeix i el paisatge barraquista en sèpia es dilueix en el mur emblanquinat. El ciclorama s'il·lumina de capvespre. La MONTSE continua pintant mentre veiem aparèixer EL PIPES, tot caminant. És un home amb bigoti que menja pipes. Va en mànigues de camisa. Té l'accent de la gent del sud d'Espanya.)

EL PIPES: Y yo que me creí de que no me ibas a dejar menear.

(Suposadament, EL PIPES fa de model. De fons, música de Beethoven.)

1. Títol d'un llibre de Paco Candel, publicat l'any 1999.